

ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΩΔΙΚΟΣ: 03 2946

*Ασίρρευτη για μένα
η αγάπη, αμίσητη για πάντα η
νοσταλγία του γυρισμού το δρόμο
άνοιξε έστω και αργά
τον Κάστρον Παναγία*

ΛΕΡΙΑΚΑ ΝΕΑ

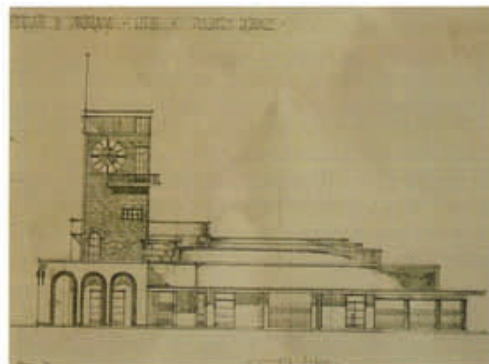
ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΛΕΡΙΩΝ

Χρόνος 37ος • Αριθμός φύλλου 438 • Ιούλιος - Αύγουστος 2013 • Τιμή Φύλλου 3€ • Γραφεία: Αντ. Θεοχάρη & Φλέσσα 60-62 - 185 38 Πειραιάς - Τηλ. - fax 210 4537446

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑ «Η ΡΑΣΙΟΝΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ»

Στο δημοτικό σχολείο του Λακκιού της Λέρου από τις 12-25 Ιουλίου του 2013 έγινε μια έκθεση σχεδίων και φωτογραφιών της εποχής με θέμα την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Λέρου. Την πρώτη μέρα της έκθεσης έγινε συζήτηση στα ελληνικά και τα Ιταλικά με άμεση μετάφραση με θέμα «η ρασιοναλιστική αρχιτεκτονική της Λέρου» στην οποία το κυρίαρχο θέμα ήταν η ιστορική και αρχιτεκτονική αναδρομή καθώς και αναφορά στους δυο πιο σημαντικούς αρχιτέκτονες που σχεδίασαν κτίρια του Λακκιού της Λέρου.

Συνέχεια στην Σελ. 10

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑ «Η ΡΑΣΙΟΝΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ»

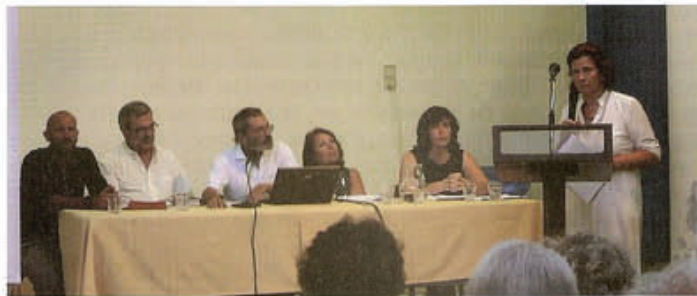
Συνεχία από Σελ. 1

Πρώτος πήρε τον λόγο ο γενικός γραμματέας της Α.Ι.Α.Λ. **ENZO BONANNO** που ευχαρίστησε τους παρευρισκόμενους για το ενδιαφέρον τους και ουσιαστικά παρουσίασε τους ομιλητές και τα θέματα που θα ανέλυαν.

Στην συνέχεια τον λόγο ανέλαβε ο ιταλός αρχιτέκτονας **SACHA GIANNINI** με θέμα «Ένα μικρό ταξίδι γύρω από τον ρασιοναλισμό». Πλησιάζοντας το Πορτολάγκο από την θάλασσα, η εικόνα μένει πάντα τυπωμένη. Τα αστικά κτίρια στέκουν με αυθάδεια και μαρτυρούν τις απαιτήσεις της στρατιωτικής εξουσίας. Στέκουν στο βάθος ενός φυσικού λιμανιού, τυλιγμένα στην ανάνηση και αγνόηση μιας παρακμιακής παρένθεσης. Στο διεθνές αρχιτεκτονικό πανόραμα, τα Δωδεκάνησα αντιπροσωπεύουν ένα εξαιρετικό παράδειγμα της αποικιακής αρχιτεκτονικής με ποικίλα στοιχεία: Εκλεκτισμός, Νεοκλασικισμός, Ακαδημικισμός, Ορθολογισμός. Ένας αρχιτεκτονικός ιδιοματισμός που ενώνεται με την ιδιαίτερη τοπική αρχιτεκτονική. Στα μέσα του 1920 στην Ιταλία εδραϊώνονται δυο αρχιτεκτονικά ρεύματα, αντίθετα μεταξύ τους αλλά με κοινό ευρωπαϊκό ξεκίνημα του μοντέρνο κινήματος (International style). Από την μια ο ριζοσπαστικός πρωποριακός Ορθολογισμός ('Ομάδα 7': Τεράνι, Λίμπρα κ.α.) με τάσεις πιο λειτουργικές και από την άλλη ο μνημειακός ακαδημαϊκός Κλασικισμός του Πιασεννιτισμού μ'ένα δυνατό σκηνογραφικό χαρακτηριστικό εθνικής ταυτότητας (κολόνες, κάμερες, μάρμαρα). Στα Δωδεκάνησα, οι απλοί γεωμετρικοί παραδοσιακοί όγκοι βρίσκουν μια ανταπόκριση στις μοντέρνες υποδείξεις έναν «Μεσογειασμό» εκμοντερνισμένο εκλεκτισμό (του Di Fausto) μέχρι τον ακόλουθο (Ρομανισμό) που εξυμνεί την αυτοκρατορία. Ο «Κλασικισμός» στην φασιστική γλωσσολογία, αντιπροσωπεύει τον αυταρχισμό του καθεστώτος.

Ακολούθως τον λόγο έλαβε ο **ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΗΣΥΧΟΣ** αρχιτέκτονας Πρόεδρος της Πανελληνίας Ένωσης Λερίων για ανάπτυξη το θέμα ιστορική ανάλυση της εποχής και το ξεκίνημα του ρασιοναλισμού στην Ευρώπη και στα Δωδεκάνησα.

Στο τέλος του 1800 και αρχές του 1900 στην Ιταλία κύρια στο κέντρο και στον βορρά έχει δημιουργηθεί μεγάλη βιομηχανική ανάπτυξη σε όλους τους τομείς. Η Ιταλική κυβέρνηση άρχισε να αναπτύσσει μια αντιαστική πολιτική με το σύνθημα «Επιστροφή στη γη» και για τον λόγο αυτό ανέθεσε σε ομάδα ειδικών Αρχιτεκτόνων και Πολιτικών Μηχανικών τον σχεδιασμό και την δημιουργία «Νέων Πόλεων» που αφορούσαν κύρια επεκτάσεις κομπούλων με χαρακτηριστικό παραδείγματα τις πόλεις LITTORIA, SABAUDIA, PONTINIA, APRILIA, POMEZIA, CARBONIA, GUIDONIA, CAMBOASSO, BONIFICA DEL TAVOLIERE, PORTOSCUSO, COURMAYER και το PORTO LAGO της

Από αριστερά προς δεξιά: Sascha Giannini, Δημήτρης Ήσυχος Enzo Bonanno, Ντονάτελα Μαντζέλα, Σιμέλα Παπαγεωργίου

Λέρου. Στην αρχή του αιώνα στο αρχιτεκτονικό στερέωμα της Ιταλίας υφίστανται δυο τάσεις: οι Ακαδημαϊστές και οι Μοντερνιστές. Οι Ακαδημαϊστές στις αρχιτεκτονικές τους σχεδιάσεις στα κτίρια χρησιμοποιούσαν στοιχεία του Ελληνικού και Ρωμαϊκού κλασικού πολιτισμού όπως κατασκευές από μάρμαρο κολώνες, αγάλματα, κιονόκρανα, προμετωπίδες κ.α. αυτούς κύρια τους χρησιμοποιούσε το καθεστώς διότι μετέδιδαν την μεγαλοπρέπεια, την επιβλητικότητα, και την καλλιτεχνία που ήθελαν να αποδώσουν σε ένα κατασκευαστικό έργο. Οι Μοντερνιστές στις αρχιτεκτονικές τους σχεδιάσεις στα κτίρια χρησιμοποιούσαν στοιχεία πιο λυτά και απλά, γραμμές λιγότερο επιβλητικές χωρίς μεγάλα ύψη αλλά κατασκευές απλές και λειτουργικές. Το 1913-1914 συντάσσεται η διακήρυξη για την Φουτουριστική Αρχιτεκτονική ενώ λίγο πριν την περίοδο του Α Παγκοσμίου Πολέμου εμφανίζεται η Ορθολογιστική τάση που επηρεάζει όλες τις τάσεις στην Ευρώπη αλλά και Παγκοσμίως με μορφολογικά χαρακτηριστικά τους στερεομετρικούς όγκους, τα μεγάλα οριζόντια ή κάθετα ανοίγματα, ενώ οι επιφάνειες είναι χωρίς διακοσμήσεις. Την ίδια εποχή δημιουργήθηκε η «ΟΜΑΔΑ ΤΟΝ 7» που οργανώθηκε από 7 αρχιτέκτονες ένα κίνημα που δεν αποδεχόταν τον Ακαδημαϊσμό ούτε την Φουτουριστική θεωρεία αλλά αποδεχόταν την Ορθολογιστική Αρχιτεκτονική ως μοντέρνα εκδήλωση της σύγχρονης Τέχνης. Το 1930 δημιούργησε το Ιταλικό κίνημα Ορθολογικής Αρχιτεκτονικής γνωστό και ως Μ.Ι.Α.Ρ. (MOVIMENTO ITALIANO PER LA ARCHITETTURA RAZIONALE) που είναι η συνέχεια της ομάδος των 7. Μετά από μικρή λειτουργία η τότε Κυβέρνηση αποφασίζει την διάλυση του Μ.Ι.Α.Ρ. μετά την έκθεση που έγινε στη Ρώμη το 1931 παρουσιάζοντας την MOSTRA (έκθεση) των Αρχιτεκτονικών εκτρωμάτων που τα περισσότερα είχαν κάνει οι ακαδημαϊστές με την βοήθεια των κυβερνήσεων της εποχής. Πολλά όμως από τα παρουσιασθέντα ως εκτρώματα κατά το Μ.Ι.Α.Ρ. στην έκθεση υπάρχουν μέχρι σήμερα και μάλιστα αποτελούν αξιοθέατα των πόλεων και κυρίως της Ρώμης. Ο αρχιτέκτονας Piacentini μετά την διάλυση του Μ.Ι.Α.Ρ. δημιούργησε ένα νέο κίνημα το R.A.M.I. (Συνά-

θροισή Μοντέρνων Ιταλών Αρχιτεκτόνων) που βρίσκεται τυπικά απέναντι στο Ορθολογικό Κίνημα. Επίσης στην Ευρώπη την ίδια εποχή δημιουργούνται παρόμοιες σχολές ή κινήματα που τους επηρεάζουν πολύ, με κύρια κράτη δημιουργίας την Αμερική, την Γερμανία, την Γαλλία, την Αγγλία, την Ρωσία, την Ισπανία κ.α.. Όλα αυτά επηρέασαν τους Ιταλούς αρχιτέκτονες που εργάστηκαν για λογαριασμό του Ιταλικού κράτους στα Δωδεκάνησα που από ότι αυξήνεται πολλοί ήταν και αντικαθεστωτικοί ή άλλων πολιτικών αντιλήψεων.

Πέντε κύρια είναι οι τυπολογίες που επηρέασαν την Ιταλική Αρχιτεκτονική στα Δωδεκάνησα όπως παρουσιάστηκε:

1. Η πρώτη κατηγορία επηρεασμού είναι η Αρχιτεκτονική σχεδίαση των κτιρίων της Βενετίας.

2. Δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στην Ανατολική Μεσογειακή Αρχιτεκτονική.

3. Τρίτη κατηγορία είναι αυτή που στην κατασκευή των κτιρίων χρησιμοποιούσε στοιχεία που περιέλαβαν και οι δυο προηγούμενες κατηγορίες.

4. Τέταρτη κατηγορία αυτή της Ευρωπαϊκής και Ιταλικής νέας Αρχιτεκτονικής που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από τους Αρχιτέκτονες σε κτίρια που ήταν χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τους ελέγχοντες Στρατιωτικούς.

Πέμπτη κατηγορία είναι ένα μίγμα αρχιτεκτονικών ιδεών ως προς την μορφολογία των κτιρίων που ονομάστηκε «Διεθνές στυλ» (INTERNACIONAL STYLE) όπως το ταξινόμησαν στο ομώνυμο βιβλίο τους οι HENRY RASSEL, HITCH COOK και PHILIP JOHNSON και όπως το παρουσίασαν με το έργο τους

Armando Bernabiti

οι LE CORBUSIER, WALTER GROPIUS, AALTO που τους ακολούθησαν πολλοί νέοι αρχιτέκτονες ανά τον κόσμο. Στην Ιταλία πολλοί υιοθέτησαν την σύγχρονη αυτή μορφολογία με πιο επικρατέστερους τον TERRAGNI, LIBERA, SARTORIS κ.α. που δημιούργησαν κύρια το διεθνές στυλ στην Ιταλία που έγινε γνωστό με το όνομα «Ιταλικός Ορθολογισμός», δυστυχώς όμως δεν είχαμε στοιχεία για τους αρχιτέκτονες που σχεδίασαν τα έργα αυτά στα Δωδεκάνησα για λόγους που μέχρι σήμερα δεν καταλάβαμε.

Στην συνέχεια τον λόγο έλαβε η **ΣΙΜΕΛΑ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ** Προϊσταμένη του Ιστορικού Αρχείου Λέρου με θέμα «ΜΠΕΡΝΑΒΙΤΙ & ΠΕΤΡΑΚΟ οι Ιταλοί Αρχιτέκτονες του Αιγαίου».

Θέμα της δικής μου σύντομης εισήγησης είναι οι δύο αρχιτέκτονες, που κατά κύριο λόγο, δημιούργησαν τα αρχιτεκτονικά σχέδια, που θα θαυμάσετε σε λίγο. Ο Armando Bernabiti γεννήθηκε το 1900 στο Κρεβαλλόκο, κοντά στη Μπόλωνα. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Μπόλωνα και το 1927 προσελήφθη από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και στάλθηκε να εργαστεί ως αρχιτέκτονας στα Δωδεκάνησα, υπό τις διαταγές της Κυβέρνησης των Νήσων του Αιγαίου. Στα Δωδεκάνησα, που τότε διοικούνται από το Μάριο Λάγκο ξεκινάει την επαγγελματική του δραστηριότητα και παραμένει δουλεύοντας σ' αυτά ως το 1945. Στη Λέρο ο Bernabiti δημιουργεί κτίρια όπως το Δημαρχείο του Πορτολάγκο, πρώην Casa del Fascio, την Casa Ballia καθώς και το Κινηματοθέατρο Ρόμα, τα οποία υλοποιούνται μεταξύ 1935 και 1938. Επίσης σε αυτόν αποδίδεται το σχέδιο της εκκλησίας του Αγίου Φραγκίσκου, του σημερινού Αγίου Νικολάου, ο οποίος χτίζεται μεταξύ 1935 και

Η συνέχισή στην επόμενη σελ.

1939. Μετά την επιστροφή του στην Ιταλία, προσλαμβάνεται από την Υπηρεσία Τεχνικών Έργων του Πέζαρο. Εργάζεται εκεί ως το 1965, οπότε και συνταξιοδοτείται. Πεθαίνει το 1970. Ο Rodolfo Petracco γεννιέται στην Τεργέστη το 1889, σπουδάζει αρχιτεκτονική υπό την καθοδήγηση του αρχιτέκτονα Ludovico Braidotti και το 1924 προσλαμβάνεται από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων της Ιταλίας. Την ίδια χρονιά έρχεται να εργαστεί στα Δωδεκάνησα, στα μεγάλα έργα που ξεκινούν ακριβώς αυτή την περίοδο. Στη Λέρο, τα έργα του ξεχωρίζουν στυλιστικά. Η αγορά του Πορτολάγκο, αληθινό πρότυπο ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής, χτίστηκε μεταξύ 1934 και 1936 και έχει κυκλικό σχήμα σε ρόμβο και πλαισιώνεται από έναν πύργο με ρολόι. Το Σχολείο που μας φιλοξενεί είναι επίσης έργο του και διατηρεί την αρχική λειτουργία του ως σχολικό κτίριο, αν και έχουν περάσει 80 χρόνια περίπου από την έναρξη κατασκευής του, απόδειξη της ποιότητας κατασκευής του. Επίσης οι δύο Caserme, η Caserma dei Mitraglieri, σημερινό κτίριο του ΠΙΚΠΑ και η Caserma dei Marinai, που στεγάζει την Πολεοδομία είναι δικά του έργα. Η πρώτη, με τη σκούρα πέτρινη πύλη της πρόσοψης έχει τον τυπικό χαρακτήρα του μνημειακού ρασιοναλισμού, ενώ η δεύτερη έχει επιρροές από την Αναγέννηση. Το 1959 αναλαμβάνει κάποια εργασία στο Αββαείο της Santa Maria di Pulsano, στη Φότζια και πάλι. Τον ίδιο χρόνο συνταξιοδοτείται. Πεθαίνει το 1979.

Τέλος τον λόγο έλαβε η Ιταλίδα Αρχιτεκτόνισσα **ΝΤΟΝΑΤΕΛΑ**

ΜΑΝΤΖΕΛΑ με θέμα την παρουσίαση του βιβλίου της με θέμα «Saluti da Leros»

Ευχαριστώ για την φιλοξενία σ' αυτό το ιδιαίτερο σημαντικό κτίριο το Δημοτικό Συμβούλιο, την ΑΙΑΑ, το Γ.Α.Κ, ευχαριστώ όσους βοήθησαν στην οργάνωση της παρουσίασης και στις παράλληλες δραστηριότητες καθώς και ένα μεγάλο ευχαριστώ στους παρευρισκόμενους. Όταν ήρθα για πρώτη φορά στη Λέρο, ήξερα για την ύπαρξη της ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής της Ιταλοκρατίας, αλλά δεν φανταζόμουν ότι θα με εντυπώσιαζε και θα με παρέσυρε τόσο πολύ. Είναι αλήθεια, ότι οποιός επισκέπτεται το Λακκί βρίσκεται μπροστά σε κάτι δυνατό και μοναδικό: κτίρια λευκά με γεωμετρικά σχήματα, φωτισμένα απ' το ζεστό φως του Αιγαίου και με την μεταφυσική ατμόσφαιρα των νέων πόλεων. Αυτή η ανακάλυψη με χαροποίησε και έκανε την παραμονή μου στη Λέρο, ακόμη πιο ενδιαφέρουσα σημειωτέον ότι εδώ και χρόνια ασχολήθηκα με το φαινόμενο της ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής και είχα ήδη συγκεντρώσει σχετικό υλικό. Απ' αυτό το έντονο ενδιαφέρον γεννήθηκε το "Saluti da Leros", μια μικρή συνεισφορά στην γνώση του νησιού, όχι μόνο για την φυσική της ομορφιά, που έτσι και αλλιώς είναι φανερή, όσο για να κεντρίσω την περιέργεια των αναγνωστών και να τους παροτρύνω να έρθουν μόνοι τους να δουν τις ιδιαιτερότητες που την πλουτίζουν. Ακόμη οι πληροφορίες για τους δύο αρχιτέκτονες, Bernabiti και Petracco, την προσωπικότητα τους, το έργο τους, συχνά είναι αποσπασματικές και ανολοκληρότες.